

Blod, Sukker og Peber

En havnerundfart om Danmarks kolonitid

Varighed: 1,5 time

Målgruppe: Melletrin og Udskoling

Kort beskrivelse

Kom med på sejlur i 1700-tallets København og hør historier fra dengang, hvor skibene var lastet med rigdom, grådighed og hovmod. Historiker Jens-Ulrich Nielsen fortæller om Danmarks rolle med fragt af "blod, sukker og peber" på kryds og tværs af verdenshavene i 1700-tallet, og i den sidste halvdel gik en ikke ringe del over vores eget København. Forløbet behandler blandt andet punktet "Slavehandlens ophævelse" i folkeskolens historiekanon og giver et indblik i Københavns historie og rolle i den internationale kolonihandel med udgangspunkt i byens historiske pakhuse, Holmen og Frederiksstaden.

I nyere tid har vi sat spørgsmålstegn ved, hvilken arv de repræsenterer: en af stolthed eller af skam?

Turen har et enkelt stop undervejs, ved Amalienborg Slot, men sejler ellers rundt i havnen til de relevante områder.

Elevernes udbytte

Med udgangspunkt i at relatere historie til stående bygninger og perspektivere det samfund, som børnene lever i, opnår de en bedre forståelse af Danmarks historie som koloniherre og slavehandler og -ejer ud fra den tid, hvor det foregår, og bliver således styrket til at forstå deres fortid og bedre forholde sig til problemerne i nutiden.

Herunder følger information til læreren – hhv. om opbygning af sejlturen, forslag til videre undervisning og opgaver samt en introduktionstekst til emnet tænkt som hjælp til læreren.

Opbygning af sejlturen:

Sejler fra Ved Stranden til Asiatisk Plads:

Her startes fortællingen med Christian 4.s etablering af Trankebar i 1621 og Asiatisk handelskompagni i 1616. Hvordan det slår fejl ad flere omgange, indtil det Asiatiske kompagni af 1732 oprettes og privatiserer handelsstationen som et aktieselskab, der sender skibe afsted regelmæssigt.

Havnen ved Asiatisk Plads med Eigtveds Pakhus og hovedkontoret af Philip de Lange, samt dets nuværende funktion som udenrigsministerium og statuen for slavernes frigørelse.

Sejler til Marmorkaj ved Grønlandsk Pakhus.

Her fortælles kort om Alm. Handelskompagni, som handler på Island, Færøerne og Grønland. Kontakten med kolonier, som i dag er Rigsfællesskab og arven efter kolonistyre i områderne i dag.

Fra marmorkaj sejles til Holmen og bag om.

Her fortælles om flådens rolle i et kolonirige. Farvandene er som sådan uden for lov og ret og krigsskibene sejler på kolonierne helt op til 1917 for at hævde søherredømmet. Flåden er betingende for at holde kontakt riget imellem, og derfor sætter staten mange penge i flåden og udbygning af Holmen, således at Danmark bevarer en status som Europas 5. største flådemagt.

Fra bag om holmen sejles over til pakhusene.

Vestindisk kompagnis historie og forsøget med slavehandel og trekantshandel. Asiens afhængighed af kapital, som indhentes fra handlen i Vestindien og slavehandelens underskud.

Vi går i land ved Amalienborg og går op på slotspladsen.

Her har vi fokus på, hvordan palæerne i Frederiksstaden indgår i vores arv som kolonisation. Hvilke beslutningstagere har boet i Frederiksstaden, og hvor ligger ansvaret. Med udgangspunkt i A. G. Moltke, Ernst von Schimmelmann og Frederik V. Det Gule Palæ som den eneste bygning der er bygget af en direkte slavehandler.

Fra Amalienborg sejles tilbage til Ved Stranden ved indsejling i Frederiksholms kanal.

Den florissante periode gennemgås. Spekulationen i de internationale krigssituationer og politikken i forhold til England og dennes ret til at visitere neutrale skibe. Den danske neutralitetspolitik med Bernstorff i spidsen og princippet om "Neutralt skib, fri ladning". Danmarks neutralitet er til fordel for Englands fjender. Flådens inddragelse i forholdet, der fører til en brat konsekvens i form af Slaget på Reden i 1801.

Englandskrigen gennemgås ikke direkte, men konsekvensen af tabet af flåden fører til en afvikling af koloniriget i 1800-tallet frem til 1900-tallet, hvilket har haft en betydning for forholdet til de påvirkede landsdele i dag og refleksion over, hvordan historien behandles i moderne sammenhæng: kunst, litteratur og selvforståelse.

Videre undervisning og opgaveforslag:

Man kan med fordel arbejde videre med livet i selve kolonierne og plantagerne. Visualisering af danske slaveforhold, men også dets påvirkning af senere forhold. Den danske grundlovs betydning for menneskerettigheder i almindelighed og forskellen på statsgodkendt racisme (USA Jim Crow Love) og indlært racisme (skolebøgers fremstilling af fremmede kulturer op igennem 1900-tallet og arven/skyldsspørgsmålet her).

Lav en sammenligning med afviklingen af det danske kolonirige i forhold til det engelske og franske. Hvad har det af betydning for Danmarks forhold til Ghana fremfor Englands forhold til Indien den dag i dag. Her kan også inddrages forskellen mellem forholdet til de tidligere dansk-vestindiske øer, som den senest afviklede koloni, og hvad forskellen på afvikling i 1855 og 1917 har af betydning for områdernes videre udvikling.

Introduktion til forløbet

I 1620 blev Trankebar etableret i Indien under Christian IV, hvilket blev startskuddet til Danmarks tid som koloniherre. Det var ikke en egentlig koloni, da der var tale om et lejet område på størrelse med Fanø, men det blev denne etablering, der lagde grund til de senere erhvervelser. Over de næste godt 150 år etablerer Danmark kolonier i både Afrika og i Vestindien. Fælles for dem alle var, at de blev etableret som meget små og strategiske i forhold til de større og mere krigeriske kolonisationer: England, Frankrig og Spanien. Ønsket var ikke store nye landområder, der skulle udbygges og koloniseres, men primært handelsstationer som skulle give adgang til de eftertragtede varer: Krydderier, silke, porcelæn og guld. Igennem 1600-tallet og ind til midten af 1700-tallet gav det dog underskud, og krigene mod Sverige gjorde at de beskedne bosættelser blev forsømt.

Fra midten af 1700-tallet tager kolonihandlen imidlertid fart. Danmark har meldt sig ud af den internationale krigspolitik, og grænsen til Sverige er blevet afklaret med freden i 1720. Efterspørgslen på kolonivarer er støt stigende, og Danmark er den eneste af de nordiske magter, der har etableret tilstedeværelse i de vigtige handelsområder. I 1732 oprettedes "Det Kongelige Octroyerede Danske Asiatiske Kompagni", som mest nævnes Asiatick Kompagni. Det var ikke det første af sin slags, hverken i Danmark eller internationalt, men det var det første der blev vedligeholdt og ikke gik bankerot inden for en 10 års periode. Kompagniet fik 40 års monopol på handlen med Indien og Kina. Kompagniet skulle sikre adgangen til asiatiske varer både til Danmarks eget marked og til eksport i Østersøen. På den måde sikrede man, at staten fik del i overskuddet fra kolonierne, men at kompagniets aktionærer (læs: de private pengemænd) lavede den mere risikofyldte investering af midler i form af skibe og infrastruktur i selve besiddelserne. Der var imidlertid nok penge at hente på den asiatiske handel og formuerne begyndte at vokse i København.

De penge blev så investeret i det andet Indien: Vestindien. Her havde Danmark allerede etableret sig på øen Sankt Thomas i 1672, men den oprindelige plan med at etablere en koloni med danske bønder, der skulle dyrke sukker til det danske marked, var druknet flere gange grundet krigene med Sverige og det faktum, at de danske kolonister døde som fluer i det uvante klima. Løsningen blev afrikanske slaver, der blev købt i Vestafrika og sejlet til Sankt Thomas, men det var en spekulativ forretning at handle med slaver, og krigsårene forværrede forholdene yderligere. I 1718 udvidede man imidlertid tilstedeværelsen i Vestindien med koloniseringen af øen Sankt Jan og i 1733 købte man øen Sankt Croix af Frankrig for 164.000 rigsdaler. Det var med denne handel, at Danmark gik ind i sin, etisk set, mest problematiske periode som koloniherre. Udvidelsen af besiddelserne i Vestindien krævede en forstærkning af handlen med slaver fra Afrika. Danmark havde handlet med slaver siden 1625, men det havde været dårligt

organiseret og med liden interesse fra selve staten. Oprettelsen af de danske forter i det nuværende Ghana havde været med henblik på handel med guld og elfenben. Handlen med slaver blev udliciteret til private eventyrere, som var villige til at investere. Et vellykket slavetogt kunne give en stor profit, men slog det fejl - og det gjorde det ofte - så kunne det sende selv ellers veletablerede købmænd på fallittens rand.

Statens holdning var imidlertid, at slaverne på de danske øer skulle komme fra danske slaveskibe. Derfor blev der fra 1730'erne til 1792 gjort et ihærdigt forsøg på at skabe en økonomisk rentabel slavehandel mellem de danske besiddelser i Afrika og i Vestindien. Man overvejede, om man blot skulle "avle" slaverne fra de allerede overbragte, men det ville tage for lang tid og koste flere penge. Det mest rentable var at "købe slaverne og lade dem arbejde sig ihjel," som det stod i en rapport.

I 1790 stod det imidlertid klart, at slavehandlen var en underskudsforretning, og den danske finansminister Schimmelmann nedsatte derfor et økonomisk udvalg, der skulle beregne, hvordan handlen kunne give overskud. Resultatet var, at man skulle sælge slaverne til 20 rigsdaler over markedsprisen, hvilket ville undergrave hele den danske sukkerindustri (som Schimmelmann selv var storaktionær i). Man opgav dermed foretagendet og slavehandel blev gjort ulovligt. Dog måtte man sikre de danske sukkerproducenter en rimelig periode til at opbygge en økonomi, der var rustet til den nye markedssituation, og forbuddet skulle derfor først træde i kraft i 1802. I den 10 års periode var der således ingen statslig finansieret slavehandel, men et par private togter. Selve slaveriet fortsatte indtil 1848.

I store træk var det handlen i Indien og Kina, der skabte profitten til at etablere og udvide besiddelserne i Vestindien til en overskudsforretning. Sukker, bomuld og tobak fra Vestindien var i høj kurs, og overskuddet blev så reinvesteret i handlen med krydderier, silke og porcelæn, som gav det absolut bedste afkast. Når så det evige underskud fra slavehandlen blev trukket fra, så var der alligevel et stort overskud til dem, der havde pengene til at investere i første omgang.

Danmark var en lille spiller blandt de store kolonimagter og Danmarks ønske var først og fremmest at være selvforsynende med de ellers uhyrligt dyre varer. Men i anden halvdel af 1700-tallet gjorde den internationale situation, at Danmark nu kunne få lov at være den dyre leverandør af eksotiske varer til det europæiske marked. England, Frankrig, Nederlandene og Spanien blev involveret i de tre store konflikter: Syvårskrigen (1756-63), Den Amerikanske Uafhængighedskrig (1776-86) og Napoleonskrigene (1795-1814). Disse krige betød en kraftig reduktion af indførelsen af varer fra landenes kolonier og dermed stigende priser. England var hovedaktør i alle tre krige og benyttede sin overlegne flådemagt til at blokere sine fjenders havne og opbringe og konfiskere alle handelsskibe fra de krigsførende magter som bytte.

Det var imidlertid tilladt for neutrale lande, som Danmark, at sælge ikke-krigsrelaterede varer til de krigsførende lande, og de kunne sejle uhindret igennem de krigsførende landes farvande og holde kontakten med deres egne kolonier. Således fandt især franskmændene en måde at få varer hjem fra deres kolonier.

De betalte simpelthen danske købmænd for at sejle varerne igennem de engelske blokader. I starten handlede det alene om luksusvarer, der ikke skulle bruges i krigssammenhæng, men efterhånden fik de danske købmænd tilbudt større og større summer for at sejle krigsmateriel og forsyninger på de neutrale, danske skibe. Hvis skibene blev opbragt og visiteret af englænderne, blev lasten konfiskeret og de danske købmænd blev ikke kompenseret, ej heller for de eventuelle varer, der ikke var franske eller krigsmateriel.

Der var således tale om spekulation, som man tjener penge på, så længe det går godt. Det gjorde det længe, for englænderne havde jo ingen grund til at opbringe neutrale skibe uden mistanke. På et tidspunkt begyndte englænderne imidlertid at lave kontrolzoner og stikprøver af alle skibe, der sejlede gennem deres farvande. Det var dog i strid med internationale konventioner omend de ikke var så konkrete som i vore dage.

De danske købmænd krævede nu statens beskyttelse, og da embedsmændene også havde interesser i handlen, blev den danske flåde udrustet og sendt ud for at sikre de danske skibe imod engelske overgreb. Det skulle have været med til at udløse den første Englandskrig, som blev Slaget på Reden i 1801.

Siden fulgte den anden Englandskrig og Københavns bombardement i 1807. Her blev også den danske krigsflåde konfiskeret og dermed beskyttelsen af de danske handelsskibe. Staten gik bankerot i 1813, og hermed sluttede det danske kolonieeventyr. Hverken økonomien eller verdenssituationen tillod, at Danmark genoptog sin kolonihandel i stort omfang. Trankebar blev afviklet i 1845, Fortet i Ghana i 1850 - og de Vestindiske øer blev, som de sidste, solgt til USA i 1917.